

Háger Tamás¹

Elmélet, dogmatika, empiria

(A büntetőeljárás tényállás megalapozottságával kapcsolatos eljárásjogi kérdések vizsgálata társadalomtudományi kutatási módszerek segítségével)

I. Bevezetés

Az ítéleti tényállás megállapításához a büntetőeljáráson keresztül vezet a bíróság útja. Büntetőeljárás és büntetőper nélkül nincs bírósági ítélet, nem kerülhet sor a büntetőjogi felelősség kimondására. A büntetőeljárás központi része a bizonyítás, melynek releváns adatai alapot adnak a bíróság számára a tényállás megállapítására. Mit nevezünk büntetőeljárásnak? Erdei Árpád szerint „a büntetőeljárás a büntetőjogi felelősség eldöntésére irányuló, jogilag szabályozott folyamat”.² A meghatározandó fogalom lényegének megjelölése pontos és szemléletesen rámutat az eljárás folyamatjellegére és céljára. A büntetőeljárás igen részletesen szabályozott normarendszer, melyben jogalkotói analógia alkalmazásának, a törvény kiterjesztő értelmezésének nemigen lehet helye. A szabályozás részletes, szigorú, eltérést nem engedő voltát indokolja, hogy a büntetőeljárás alapvető emberi jogokat érint s közvetlenül, súlyos hatásokat is eredményezve avatkozik be az emberek életébe, civil szférájába.³

A büntetőeljárás célja a büntetőjogi felelősség eldöntése. A terhelt büntetőjogi felelősségéről a bíróság határoz, következik ez az alkotmányos szabályokból,⁴ valamint közvetlenül a hatályos, büntetőeljárás törvényből⁵ (továbbiakban Be.) is. A büntető igazságszolgáltatás másra nem ruházható át, a bíró közreműködése, szorosan kapcsolódva a bírói függetlenséghez, az eljárásban az alapvető törvényes garancia.⁶ Az igazságszolgáltatás lényege, a vádról szóló bírói döntés. Az igazságszolgáltatás megnevezéséből is kitűnik, hogy részben az igazságra, másfelől az igazságosságra utal. A bíróságnak ugyanis a valós tényeket kell megállapítania, a büntetést pedig igazságosan kiszabnia, mely folyamatban döntő jelentősége van a bíró meggyőzésének is.⁷ Az ítélezés központi része az ítéleti tényállás megállapítása. Annak helyessége, vagy helytelensége a vádlott bűnösségét, vagy ártatlanságát alapozhatja meg. Tanulmányomban a tényállás megalapozottságát, és az arra közvetlenül kiható jogintézményeket kívánom vizsgálni, s lehet kissé formabontó módon, előtérbe helyezve az empirikus, társadalomtudományi módszereket, nem mellőzve természetesen az elméleti és dogmatikai háttérrel sem. A jogtudomány rendszerint érzékenyen viszonyul a szociológiai módszerekhez, a megfelelő sokaság-választás és módszertan azonban ilyen nézőpontból is erősíthet, vagy gyengíthet, egyes, alapvetően elméleti és dogmatikai síkon felvetett hipotéziseket. A módszertanom egyes pontjai, lehet rendhagyók, de úgy gondolom, képesek a valós jelenségek feltárására.

¹ bíró, Debreceni Ítéltábla, óraadó, DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék

² Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 24.o.

³ Háger Tamás: A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben. In Jogelméleti Szemle 2013/2., 29-43.o., <http://jesz.ajk.elte.hu>, (letöltés: 2014. március 7.)

⁴ Alaptörvény, Állam rész, 25. cikk (2) bekezdés a) pont

⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 12. § (1) bekezdés: a bíróság feladata az igazságszolgáltatás.

⁶ Erdei: i.m. 281. o.

⁷ Erdei: i.m. 282. o.

II. Társadalomtudományi módszertani alapvetések

Az emberi megismerés, a tudomány és valóság keresése szerves egységet képeznek. Az ember a tudomány fejlődésének eredményeire támaszkodva kutatja a valóságot, mint ahogy évezredek óta az igazságot is. A valóságkeresés, igazságkeresés elválaszthatatlan az ember szellemétől. Az ember a tudomány által vizsgálhat már ismert állapotokat, jelenségeket és tárhat fel olyan újdonságokat, melyek új utakra vezetnek a kutatót, biztosítva ezzel a tudomány folyamatos fejlődését. Edouard Schuré nyomán Karl König igen hűen világítja meg, hogy az emberi lélek az univerzum kulcsa (*la clef de l'univers*).⁸ Az emberi tudást ugyan az elme őrzi, de úgy gondolom, hogy az emberi megismerésben és a tudományban is fontos szerep jut a lelki tényezőknek. A szociológia, a pszichológia, a jogtudomány és ahhoz szorosan kapcsolódva a logika egymást kiegészítve, részben átfedve tudnak tiszta tükröt tartani a társadalom, az állam és ezen belül az igazságszolgáltatás arcképe elé.

A konkrét kutatás okának, céljának, módszereinek meghatározása előtt szükségesnek látom néhány gondolat felvetését a társadalomtudományi kutatás alapvető fogalmairól.

A társadalomtudományi *kutatás indítékának* Earl Babbie nyomán négy alap típusát különböztethetjük meg, melyek a formális elméletek ellenőrzése, a strukturálatlan érdeklődés, az alkalmazott és a „kényszer szülte”, azaz hierarchikus viszonyok által befolyásolt kutatási indíték.⁹

A Fónai-Csikós szerzőpáros Cseh-Szombathy László és Ferge Zsuzsa megközelítése alapján elkülöníti a probléma megfogalmazó, a leíró jellegű és a magyarázó vizsgálatokat, Falus Iván kutatásai alapján pedig kutatási célként nevesíti az új ismeretek megszerzését és az eredmények gyakorlati alkalmazását, az alkalmazott kutatások körében az elméleti tételek gyakorlati szituációban való vizsgálatát, illetve az akciókutatást egy speciális, konkrét példa megoldására egy adott közegben.¹⁰

A kutatásnak sokféle *célja* lehet, leggyakoribb közülük a felderítés, a leírás és a magyarázat. A kutatási célok a gyakorlatban természetesen élesen nem választhatók el és rendszerint átfedik egymást.¹¹

A kutatás *módszertanával* kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a kutatás felépítése szerint folyhat deduktív és induktív módon. A deduktív módszer kiindulópontja a hipotézisalkotás, ezt követi a megfigyelés, majd a hipotézis elfogadása, vagy elvetése. Az induktív módszernél első lépés a megfigyelés, melyet az összefüggések felismerése és végül a feltételes következtetés követ. Megkülönböztethetjük továbbá módszertanilag az elméleti jellegű és az empirikus kutatást.¹² Az empirikus kutatást érintően megjegyzendő, hogy e formájú problémamegoldásnak két lényeges része van. Az egyik, hogy a problémában szereplő fogalmakat empirikusan mérhető fogalomká kell alakítanunk. Ezt nevezzük

⁸ König, Karl: Emberlélek. Casparus Kiadó, Budapest, 2011, 24-28. o.

⁹ Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Hatodik, átdolgozott kiadás. (ford. Kende Gábor, Szaitz Mariann, Earl Babbie *The Practice of Social Research* című műve alapján), Wadsworth/Thomson Learning, 2001.), Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 105-107. o.

¹⁰ Fónay Mihály – Csikós Beáta: A társadalomtudományi kutatások lépése, avagy hogyan tervezem meg szakdolgozatomat. In Fónay Mihály – Kerülő Judit – Takács Péter (szerk.), *Bevezetés az alkalmazott kutatómódszertanba*, Pro Educatione Alapítvány, Nyíregyháza, 2001, 10-11. o.

¹¹ Babbie: i.m. 19-25. o.

¹² Fónai – Csikós: i.m. 12-13. o.

operacionalizálásnak. A másik pedig a matematikai, statisztikai módszer keresése, a modellválasztás. A modell pontosan nem ismert mennyiségeket, paramétereket jelent.¹³

A vázlatos módszertani alapvetések után megállapítható, hogy jelen kutatás is vegyíti a különböző típusokat és módszereket, de kétségtelen, hogy az alapvetően alkalmazotti jellegű, formális elemekkel. Elsősorban deduktív módszereket alkalmaz, részben elméleti, részben empirikus formában. A kutatás elméleti jellege mellett kiemelt fontosságú a dogmatikai elemzés, a gyakorlati kérdések vizsgálata, valamint egyes empirikus társadalomtudományi kutatási módszerek felhasználása.

A kutatás fontos mérföldköve a *hipotézisek* megfogalmazása. Cseh-Szombati és Ferge szerint a hipotézis olyan állítás, elv, melyet azért állítanak fel, hogy kifejtsék logikai konzekvenciáit és ezzel a módszerrel tisztázzák a már ismert, vagy megállapítható tényekkel való egyezését.¹⁴

Az angol szociológia képviselője, Diana Kendall rámutat, hogy a hipotézis lényege két, vagy több fogalom közötti kapcsolatot érintően a kutató megállapításainak megfogalmazása.¹⁵ Fónai és Csikós szerint a hipotézis a kutatás eredményeire vonatkozó olyan előfeltevés, melyet a kutatás eredményei alapján vagy elvetünk, vagy elfogadunk. Funkciója, hogy elvezesse a kutatót a kutatási célok eléréséhez.¹⁶ E fogalom meghatározás igen hűen tükrözi a hipotézis lényegét, álláspontjukkal maradéktalanul egyetértek.

A társadalomtudományi kutatás fő megfigyelési módszerei a kísérletek, kérdőíves vizsgálatok, kvalitatív terepkutatások, un. beavatkozás-mentes vizsgálatok és értékelő kutatások. A nagy jelentőséggel bíró szociológiai módszer, a megkérdezés két fő formája Cseh-Szombati és Ferge szerint az interjú és a kérdőíves felmérés.¹⁷ A két vizsgálati módszert azonban szükséges módszertanilag elválasztani, még ha célja ugyanaz is, a hipotézisek ellenőrzéséhez felhasznált empirikus vizsgálat. A kérdőíves felméréstől eltérően ugyanis a kvalitatív interjú olyan interakció a kérdező és a kérdezett között, amelyben a kérdező előre tudja, hogy valójában mit szeretne megtudni.¹⁸ A tartalmi és módszertani különbözőségek ellenére a kérdőívet és az interjút egyaránt az un. survey-módszerhez sorolják.¹⁹

Véleményem szerint az interjú során, a kapcsolat közvetlensége, és a kérdések megérthetőségének megkönnyítése által mélyrehatóbb eredményeket lehet feltárni, a vizsgálat eredményességének komoly korlátja lehet azonban az időtényező, a költségek, a vizsgálat lebonyolításának nehezebb volta, szemben a kérdőíves felméréssel, mely egyszerűbben, nagyobb számú minta mellett sokszor hatékonyabban lefolytatható.

A kérdőíves vizsgálat igen népszerű társadalomtudományi módszer, mert alkalmas nagy alapsokaságok leíró vizsgálatára és magyarázó célokra is alkalmazhatók a kérdőív adatai. A kutató a kérdéseket felteheti nyitott vagy zárt formában. A nyitott kérdéseknél a kérdezettnek saját szavaival kell válaszolnia, míg a zárt kérdésnél a kutató által megadott válaszlehetőségek közül választania. Fontos a kérdőív formája, külalakja, a kérdések pontos, egzakt

¹³ Kolosi Tamás – Rudas Tamás: Empirikus problémamegoldás a szociológiában. Társadalomtudományi kutatási módszertani tanulmányok I. OMIKK-TÁRKI, Budapest, 1988, 16-21. o.

¹⁴ Cseh-Szombati László – Ferge Zsuzsa (szerk.): A szociológiai felvétel módszerei II. Kiadás, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 23.o.

¹⁵ Kendall, Diana: Sociology in our times, Seventh Edition, Thomson, Wadsworth, Belmont, 2008, 43. o.

¹⁶ Fónai – Csikós *i.m.* 20.

¹⁷ Cseh-Szombati – Ferge: *i.m.* 150. o.

¹⁸ Babbie: *i.m.* 336.

¹⁹ Fónai – Csikós: *i.m.* 25. o.

megfogalmazása, mint ahogy az is, hogy a kérdezettek kompetensek legyenek a vizsgálathoz kapcsolódó kérdések megválaszolására. A kérdőívnek három alaptípusát különböztethetjük meg, az önkitöltős, a kérdezőbiztos általi, valamint a telefonos felmérést, de a technika fejlődése számos új formát alakíthat ki, gondolhatunk itt a számítógépes rendszereken keresztül történő informálódásra.²⁰

Úgy látom a technikai térhódítás az elemzett módszereknél már napjainkban is megjelent, hiszen a kérdőív visszaküldésének leghatékonyabb és leggyorsabb módja az elektronikus levelezésen keresztül történő adattovábbítás. A társadalomtudományi alapvetések után tekintsük át a vizsgált büntető eljárásjogi témát.

III. Az alapvető hipotézisek és vizsgálati módszerek

III.1. A nyomozási bizonyítás hiányosságai befolyásolják a bírósági bizonyítást és a ténymegállapítást

A hatályos büntetőeljárás törvényünk, eltérően az 1869. évi XXXIII tc.-től (Bp.) nem bűnvádi perrendtartás, hanem olyan processzuális törvény, mely három fő részre tagolódik, a nyomozásra, a vádemelésre és a bírósági tárgyalásra.²¹ A Be., főként az elfogadott, de hatályba nem lépett szöveggel törekedett arra, hogy a bírósági eljárásra helyezze a hangsúlyt a bizonyításban. A gyakorlatban azonban a jogalkotói szándék nem valósult meg teljesen. Napjainkban is meghatározó a nyomozási bizonyítás, különösen a tárgyi-szakértői bizonyítékok tekintetében, ami egyébként természetes is, hiszen az angolszász jogban a tárgyalás primátusa ellenére is jelentős vizsgálat (*investigation*) lehet csak képes „forrányomon” a releváns nyomok rögzítésére. Különös jelentőségű ezért, főként a meg nem ismételt eljárás cselekmények törvényes, perrendszerű elvégzése. A gyakorlati tapasztalatok azt jelzik, hogy a nyomozási bizonyítás hibái érdemben befolyásolják olykor a bírói döntést, a vizsgálataim ennek igazolására, vagy elvetésére irányulnak e körben.

III.2. A büntetőügyben előfordul, hogy a hatóság megsérti az eljárási szabályokat, ami érdemi kihatással lehet a bíróság ténymegállapító tevékenységére is. Leggyakrabban a személyi bizonyítást kísérő kihallgatási hibákkal, a törvényi figyelmeztetések elmulasztásával, vagy téves voltával találkozhatunk

Akár a nyomozásban, akár a bírósági eljárásban kerül sor lényeges eljárási szabálysértésre, a bizonyíték felhasználása esetén az álláspontom szerint közvetlenül kihat a bizonyításra és ezáltal a bíróság ténymegállapítási tevékenységére is, de kihatással bír az észlelt hiba miatt a felhasználása mellőzése miatt is, mert egy lényeges bizonyíték eljárásjogi okból való kirekesztése gátolhatja a valóságnak megfelelő tényállás felderítését.

²⁰ Babbie: i.m. 276-312. o.

²¹ A bírósági eljárás alapvetően az elsőfokú pert jelenti, a rendes és rendkívüli eljárások a büntetőper fakultatív részei, mert csak joghatályos fellebbezés esetén nyílnak meg. Az esetek jelentős részében az ítélet első fokon jogerőre emelkedik. – HT.

III.3. Az első fokú ítélet tényállása egyes esetekben megalapozatlansági hibában szenved, de a lényeges megalapozatlanság nem gyakori

Az ítéletek jelentős része első fokon jogerőre emelkedik. A megalapozottság vizsgálatára azonban a rendes fellebbezési eljárásokban van lehetőség, ezért a téma elválaszthatatlan a perorvoslati rendszertől és annak meghatározó normáitól. A nagyszámú, első fokon jogerőssé váló ítéletnél nem lehet megfelelő rátekintésünk arra nézve, hogy az megalapozott-e vagy sem, főként, hogy ezen ítéleteket a bíróság rendszerint rövid formában foglalja írásba, a határozat csak a rendelkezéseket, a tényállást és az alkalmazott jogszabályokat tartalmazza. A tényállás helyessége pedig rendszerint csak az elsőbírósági bizonyíték-értékelés ismeretében ellenőrizhető. A másodfokú ítélezés tapasztalatai azt mutatják, hogy a felülbírált ítéletek tényállása nem mindig megalapozott, azaz megalapozatlansági hiba észlelhető. Az ítéletre lényeges hatással bíró, teljes megalapozatlanság viszonylag ritka, részleges felderítetlenséggel és különösen hiányossággal azonban sokszor szembekerül a fellebbezési bírónak, de olykor iratellenes, vagy logikai törvényt sértő téves ténybeli következtetések is megkérdőjelezhetik az elsőbírósági döntés helyességét.²²

III.4. A bírói meggyőződés, a szubjektív elemek jelentős hatásúak az ítélezési folyamatra

Az ítélezésben is emberek vesznek részt, a bíró elméje, lelke, szubjektuma ezért úgy gondolom, hogy feltétlen befolyással bír az ítélezés folyamatára. A paróka, vagy talár felöltése, a bírói pulpitus magassága teljes mértékben nem tudja háttérbe szorítani az emberi tényezőket.

III.5. A valóság feltárására törekednie kell a bíróságnak, az anyagi igazság megismerése azonban sokszor nehézségekbe ütközik

Egyrészt törvényi előírás a valóság feltárására való törekvés (Be. 75. § (1) bekezdés), másrészt a bíróság feladata az igazságszolgáltatás, ezen okok miatt alapos az elvárás a normatív rendelkezések, a jogtudomány és különösen a társadalom felől az ítélet valóságának, igazságának elérése iránt, melynek azonban számot eljárásjogi objektív és emellett szubjektív akadályai lehetnek.

III.6. Módszertani eszközök

A megfogalmazott hipotézisek elfogadását, vagy elvetését alapvetően társadalomtudományi, szociológiai, tudomány-módszertani eredetű, empirikus vizsgálatok alapján, mint a megfigyelés, a *survey-módszer* (interjú, kérdőíves felmérés) kívánom vizsgálni, annak megjegyzésével, hogy a kutatás nagy hangsúlyt helyez a dogmatikai kérdésekre és a terepmunka által a konkrét bírósági döntésekre, melyek nyilvánvalóan megkerülhetetlenek a

²² Lásd Debreceni Ítélet tábla Bf.II.812/2013.sz. ügy

hipotézisek ellenőrzése során. A felmérések során használt módszerek és azok eredményeinek bemutatása előtt szükséges a vizsgált büntető perjogi kérdések fő pontjainak megvilágítása.

IV. A tényállás megalapozottságával kapcsolatos elméleti és dogmatikai kérdések

IV.1. A tényállás megállapítása

A tényállás megalapozatlansági okainak áttekintése előtt indokolt feltenni a kérdést, hogy mit jelent konkrétan a büntetőügyben büntető eljárásjogi értelemben a tényállás, annak előrebocsátásával, hogy a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényállás megállapításának joga és kötelezettsége a szabályosan lefolytatott bizonyítást követően a bíróságé, ami következik az eljárási feladatok megosztásának elvéből is, mely a modern, vegyes büntetőeljárás rendszernek a sarkalatos szabályok által is rögzített alapvető, garanciális eleme.

Az ítélet és az ügydöntő végzés részletszabályaiból (Be. 258. § (3) bekezdés b) és c) pont) egyértelműen kitűnik, hogy a tényállás egyrészt a vádlott személyi körülményeire megállapított tényeket, a korábbi büntetéseivel kapcsolatos adatokat, másrészt a vádbeli bűncselekményre vonatkozó, múltbéli történeti eseményeket jelenti. Amint Király Tibor kiemeli, az ítélet tartalmi szempontból vizsgálva különböző elemekből épül fel. Az ítélet ténymegállapítása, azaz a tényállás azon múltbéli esemény történeti leírása, amelyet a bíróság valónak fogad el. Az ítélet e részének a feladata a múltbéli események hiteles felidézése, mely megállapítások deklaratív jellegűek.²³

Szükséges e körben megemlíteni, hogy az inkvizitórius eljárásban a materiális (anyagi igazság) kiderítése, megállapítása volt a cél, ami a modern, vegyes rendszerben is fennmaradt.²⁴ Bár a törvény a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására való törekvést írja elő, úgy gondolom, hogy a bíróságnak az anyagi igazság kiderítésére is törekednie kell, következik ez abból a normából is, hogy a bíróság feladata az igazságszolgáltatás. Nem lehet elég ezért megítélésem szerint kizárólag a processzuális igazságot érvényre juttatni, mint a vádelvű rendszerekben. Miként Angyal Pál kifejtette, a büntetőeljárásban az államnak a legfőbb feladata az igazság kiderítése s az ebből eredő törvényben meghatározott helyes következtetések levonása.²⁵ Úgy vélem, hogy e sorokat majd száz év elteltével is figyelembe kell vennie a jogtudománynak, valamint különösen a konkrét büntetőügyben eljáró bírónak. A büntetőeljárás bonyolult szabályai, a bizonyítás bizonytalansága, valamint egyes külön eljárások²⁶ jellegzetességei azonban oda vezethetnek, hogy a materiális igazság nem érvényesül. Ettől függetlenül a bírónak, a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására vonatkozó kötelezettsége teljesítésekor sosem szabad figyelmen kívül hagynia az anyagi igazságot. Gondolom ezt annak ellenére, hogy az anyagi igazság érvényesítése már nem jelenik meg alapelvi szinten a hatályos törvényben.

²³ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 429. o.

²⁴ Erdei: i.m. 30. o.

²⁵ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1915, 265. o.

²⁶ Példaként lehet említeni a Be. XXVI. Fejezete szerinti lemondás a tárgyalásról, vagy a XXVII. Fejezetben szabályozott tárgyalás-mellőzéses eljárást, mely eljárásokban az általános szabályok szerint kötelező részletes perbeli bizonyításra nem kerül sor, a vád és a bírósági határozat a nyomozás bizonyítékain, nagyrészt a terhelt beismerő vallomásán alapszik, mely magában hordozhatja annak fokozott veszélyét, hogy csak a processzuális igazság érvényesül, s nem a valóságnak tényleg megfelelő anyagi igazság.

Az ítéleti tényállás megalapozottságának fogalmát a büntetőeljárás törvény pozitív formában nem határozza meg. Álláspontom szerint megalapozott a tényállás, ha a bíróság a törvényesen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a vád tárgyává tett eseményeket a valóságnak megfelelően, helyesen és hiánytalanul állapította meg. Emellett a törvény nyelvtani és rendszertani értelmezéséből megállapíthatjuk, hogy a tényállás akkor megalapozott, ha megalapozatlansági hibában nem szenved.²⁷ Nem vitásan ez egy dogmatikai alapú megközelítés, mely a bírói „valóságkeresést”, az igazság kutatását fontosnak tartja, mert gondoljuk el, miként lehet tisztességes egy olyan bírói döntés, mely nem az igazságot tartalmazza. Emellett magam is egyetértek azzal a jogirodalmi állásponttal, hogy a ténymegállapítás során a valóság, az ítélet igazsága nem mindig érhető el, mert az eljárás gyakran deklaráltan maga is gátat emel az igazság megállapítása elé. Az eljárásjogi normák sok esetben a valóság objektív megismerésének nehézségei miatt sokszor nem az igazságot kéri számon a bírótól, hanem megfelelően indokolt meggyőződését.²⁸ Másként fogalmazva az ítélkezési folyamat szillogizmusának helyességét.

A büntető eljárásjog tényállása azért kiemelt jelentőségű, mert a bíró az abban foglaltakat veti össze az anyagi jogi különös törvényi tényállással és ezen gondolati folyamat vezethet el a bűnösség vagy az ártatlanság kimondásához. A törvényi tényállás Földvári József megfogalmazása szerint egy bűncselekménytípus törvényi ismérveinek összessége. Megkülönböztethetünk a büntető törvény dogmatikája alapján általános és különös részi törvényi tényállásokat, utóbbinál pedig differenciálni lehet aszerint is, hogy nyitott, vagy sem, eredményt tartalmazó vagy nem, alapeseti, minősített, vagy privilegizált jellegű.²⁹

IV.2.. Bizonyítási hiányosságok és eljárási szabálysértések, mint a megalapozatlansági okok forrásai

A megalapozatlanság okait a Be. 351. § (2) bekezdés a-d) pontjainak normái szabályozzák, melyek szerint megalapozatlansági okot jelent, ha a tényállás nincs felderítve, nem került sor tényállás megállapítására, vagy hiányos a tényállás, ha a megállapított tények ellentétesek az iratok tartalmával, valamint ha az eljárás bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.

A jogtudomány,³⁰ valamint az ítélkezési gyakorlat is megkülönbözteti a megalapozatlanság két fokát, a részleges vagy a teljes megalapozatlanságot. A tényállás rendszerint részlegesen megalapozatlan, ha részben nincs felderítve, kisebb mértékben hiányos, részben eltér az iratok tartalmától vagy egyes ténybeli következtetések helytelenek. A részleges megalapozatlanság csak a tényállás egyes részeit érinti. Ezzel szemben teljes a tényállás megalapozatlansága, ha a bíróság nem állapított meg tényállást, vagy releváns büntetőjogi főkérdéseket meghatározó tények tekintetében felderítetlen, súlyos fokban hiányos, vagy alapvetően helytelen ténybeli következtetések nyugszanak a főbb ténymegállapítások.

²⁷ Háger: i.m. 29-43. o.

²⁸ Elek Balázs, Az igazság feltárása a büntetőeljárásban. In Elek Balázs – Háger Tamás – Tóth Andrea Noémi (szerk.), *Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére.* Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék, 2014, 50-74. o.

²⁹ Földvári József: *Magyar Büntetőjogi Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 86-87. o.

³⁰ Herke et.al.: i.m. 335. o.

Megalapozatlanságot jelent, ha tényállás nincs felderítve.³¹ E megalapozatlansági okot tipikusan bizonyítási hiba, hiányosság vagy eljárási szabálysértés idézi elő. A tanulmány egyik hipotézise a megalapozatlansági okok vizsgálata, ennek keretében elsősorban a felderítetlenséghez vezető, bizonyítási hiba vagy perjogi szabálysértés folytán megnyilvánuló megalapozatlanság, ezért e törvényi okra részletesen szükséges kitérni.

A tényállás felderítetlen, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekménynek a büntetőjogi főkérdések – bűnösség, a cselekmény minősítése, büntetéskiszabás – szempontjából lényeges tényekről nem a szükséges mértékű bizonyítást folytatta le.³² A büntetőjogi felelősség szempontjából lényeges tényeket a bíróság ilyen esetben nem vagy hiányosan tisztázta, a bizonyítás teljességéről így nem lehet szó. A felderítetlenség az egyik legjelentősebb megalapozatlansági ok³³, mely súlyától függően ugyan kiküszöbölhető a másodfokú eljárásban bizonyítás felvételével, de rendszerint a széleskörű felderítetlenség az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezet.

Mellőzhetetlen a felderítetlenség tárgyalása során annak kiemelése, hogy a bizonyítás tárgyára vonatkozó szabályozás 2006. július 1-jétől is előírja ugyan a bíróság ügyfelderítési kötelezettségét, de rögzíti azt is, hogy ügyészi indítvány hiányában nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. A törvény ezáltal a bizonyítás tekintetében is határozottan deklarálja a vádlói és a bírósági feladatok elhatárolását. A vád bizonyítása a vádlót terheli,³⁴ és az eljárási feladatok megosztásának elvéből következik, hogy a vád megalapozása a megfelelő bizonyítékok beszerzésével a vádló, és nem a bíróság feladata.³⁵ A megalapozatlansági okok megfogalmazásánál a törvény nem tér ki külön arra az eljárási helyzetre, ha az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás felderítetlen, de annak oka az, hogy az egyébként ismert és rendelkezésre álló terhelő bizonyítékokat a bíróság azért nem vizsgálta meg, mert az ügyész arra nem tett indítványt. Az ügyfelderítési kötelezettség és a felderítetlenségben megnyilvánuló megalapozatlansági ok helyes viszonyának meghatározása nem vitásan jogértelmezési kérdéseket vet fel. A fellebbezési bíróságnak a törvény általános és különös szabályait gondosan mérlegelve kell állást foglalni arról, hogy a megalapozatlansághoz valóban a vádlói közreműködés hiánya vezetett, vagy a bíróság szegte meg a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására vonatkozó kötelezettségét. Megítélésem szerint a vádlói és a bírósági feladatok elhatárolását is taglaló kollégiumi véleményre is figyelemmel az a megállapítás tehető, hogy a bíróság ugyan vádlói indítvány nélkül is beszerezhet terhelő bizonyítékot, mindez viszont nem kötelessége, ebből pedig következik, hogy erre nem is kötelezhető, ezért tőle számon nem kérhető, így megalapozatlansági okot sem képezhet perrendszerűen, ha a bíróság nem folytat bizonyítást olyan terhelő bizonyítékkal kapcsolatban, melynek megvizsgálására az ügyész nem tett indítványt. A részletezett törvényi szabály úgy gondolom teljes mértékben még nem szilárdult meg a bírói gyakorlatban, mert az elsőfokú bíróságok még mindig sok esetben szinte nyomozás mélységű bizonyítást folytatnak és szereznek be terhelő bizonyítékokat annak ellenére, hogy azt az ügyész nem indítványozta. Találón mondta az egyik interjú során a büntetőbíró bírósági vezető, hogy a bírákban „zsigeri félelem” él a hatályon kívül helyezésektől. Úgy gondolom e félelmeket ki kell oltani, a bíró nem félhet, sem az ügytől, sem a fellebbezési bíróságtól. Itt jegyzem meg, osztva Jerome Frank

³¹ Be. 351. § (2) bekezdés a) pont

³² Király: i.m. 462. o.

³³ Herke et. al.: i.m. 333. o.

³⁴ Be. 4. § (1) bekezdés

³⁵ Kúria I. BK vélemény III.1.a) pont

gondolatait, hogy az elsőfokú bíróságok jóval nagyobb megbecsülést és tiszteletet érdemelnek, mint amit valósan kapnak az igazságszolgáltatás fórumrendszerében.³⁶ Jogértelmezési problémát jelenthet, ha a másodfokú eljárásban kerül sor az ügyész részéről a korábban nem vizsgált, terhelő bizonyíték megvizsgálásának indítványozására. A fellebbezésben ugyanis új tény is lehet állítani és olyan új bizonyítékra is lehet hivatkozni, amelyről a fellebbező a határozat kihirdetése után szerzett tudomást. Olyan bizonyítást is lehet indítványozni, melyet az első fokon eljáró bíróság mellőzött.³⁷ Igen lényeges kérdés, hogy a gyakorlatban nem ritkán előforduló másodfokú ügyészi indítványok kötelezettséget teremtene-e arra, hogy a másodfokú bíróság megvizsgálja a terhelő bizonyítékot, illetve a bizonyítás mellőzése a fellebbezési ügyészi nyilatkozat folytán megalapozatlanná teheti-e az ítéletet. A bizonyítás tárgyára vonatkozó szabály az ügyészt nevesíti, nyilvánvaló, hogy a másodfokú bíróság területén működő ügyész fellebbezés visszavonási jogosultsága mellett indítványtételre, így új bizonyítékok felkínálására is jogosult. Véleményem szerint azonban az ügyésznek elsősorban a ténybírásként döntő elsőfokú bíróság eljárásában tett indítványa ró kötelezettséget a bíróságra a terhelő bizonyíték megvizsgálását illetően. Úgy vélem ezért, hogy az ügyész által már az elsőfokú eljárásban is ismert bizonyítéknak a másodfokú perbe vonása nem eredményezhet olyan megalapozatlansági okot, melynek orvoslására a másodfokú bíróság bizonyítás felvételével köteles lenne. Más a helyzet viszont, ha olyan, korábban fel nem merült tény állítanak új bizonyítékkal támogatva, mely nem volt ismert az elsőfokú eljárásban a vádhatóság előtt.

A felderítetlenség fogalmának megvizsgálását követően szükséges kitérni rá, hogy pontosan milyen jellegű bizonyítási hiányosságok vezetnek e megalapozatlansági okhoz. Felderítetlenné válik a tényállás, ha a bíróság valamely büntetőjogilag releváns tényre a nyomozás során beszerzett bizonyítékot nem vizsgált meg, mely hiányosság folytán értelemszerűen az értékelésére sem kerülhetett sor. Példaként hozható fel, ha a bíróság a perjogi előfeltételek fennállása ellenére nem tesz tárgyalás anyagává valamely lényeges gyanúsított, tanúvallomást, szakvéleményt, vagy okirati bizonyítékot. Szerteágazóbb, bonyolultabb megítélésű ügyben a nyomozás során a terhelteket, tanúkat több ízben kihallgatják és szembesítéseket is lefolytatnak, mely által nagyszámú bizonyíték keletkezik. Ha a terhelt a vallomástételt a tárgyaláson megtagadja, vagy objektív kihallgatási akadály áll fenn, a nyomozás során tett vallomásait fel kell olvasni.³⁸ Ha olyan nyomozási vallomás tárgyalás anyagává tétele marad el, mely meghatározó lehet a tényállás megállapítása során a teljes bizonyítási anyag figyelembe vételével, a tényállás felderítetlenné válik. Jól látható tehát, hogy a felderítetlenség szoros kölcsönhatással áll az eljárási szabályoktól való eltéréssel, mert a bizonyítási hiányosság egyrészt a bizonyítás tárgyára vonatkozó általános szabály megsértését jelenti, másrészt a terhelt vagy a tanú kihallgatását részletező különös perjogi normákba ütközhet.

Felderítetlenné teheti továbbá a tényállást, ha a bíróság a vádlottat, a tanút nem hallgatja ki megfelelő részletességgel és ezáltal fontos tényállási elemek tisztázása marad el. Ha a kihallgatás akár a cselekmény motívumát, akár az elkövetés módját, idejét vagy eredményét tekintve nem kellően alapos, a releváns tények teljes körű feltárása nem lehet eredményes. Felderítetlenséghez vezethet a szakértői bizonyítás hiányossága is. Ha ugyanis a bíróság a szakvélemény lényeges ellentmondásait nem tisztázza, úgy az elsőfokú bíróság ítélete felderítetlenség miatt megalapozatlanná válik.³⁹ A bíróságnak eljárási kötelezettsége, hogyha

³⁶ FRANK, Jerome, *Bíraskodás az elme ítélszéke előtt (Válogatott írások)*, Badó Attila (szerk.), (ford. Badó Attila – Bóka János – Bencze Mátyás – Mezei Péter), Szent István Társulat Kiadása, 2006, 129-140.

³⁷ Be. 323. § (3) bekezdés

³⁸ Be. 291. § (1) bekezdés

³⁹ BH2005.385., BH2005.204., Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.296/2000/5.

a szakvélemény homályos, vagy önmagával ellentétben álló, az ellentmondásokat kiegészítő szakértői vélemény beszerzésével, vagy a szakértő meghallgatásával feloldja.⁴⁰

Egy gyermekkorú sértett sérelmére elkövetett emberölés kísérlete miatt indult büntetőügyben az első fokon eljáró törvényszék alapvetően megalapozott tényállást állapított meg, nem tisztázta azonban az orvosszakértő alapos meghallgatásával, hogy vád szerint elkövetési eszközként megjelölt műanyag kábel szigetelés az elkövetés adott körülményei mellett valóban alkalmas volt-e életveszélyes vagy halálos eredmény létrehozására. A vád szerint a vádlott leányát egy lócára állította, majd egy, a mennyezetre rögzített kábelszigetelést hurkolt a nyakára és őt fenyegetéssel arra szólította fel, hogy ugorjon le a padról. A sértett nem tett eleget apja felszólításának, az eseményeknek pedig az időközben értesített rendőrök vetettek véget. A nyomozás során végzett bizonyítási kísérlettel az tisztázást nyert, hogy a kábel alkalmas volt a gyermek súlyának megtartására, azonban több fontos, orvosszakértői kompetenciába tartozó kérdésre a bíróság nem vett fel bizonyítást, melyet a másodfokú bíróság orvosolt a fellebbezési tárgyaláson, kiküszöbölve a részleges megalapozatlanságot.⁴¹

A felderítetlenség értelemszerűen nem csak egy bizonyítási eszköz vizsgálatához kapcsolódhat, hanem érinthet több személyi és tárgyi bizonyítékot is. Az elkövetés céljához, módjához kapcsolódó tényekre ugyanis rendszerint több bizonyítékforrásból merülnek fel adatok. A terhelti és tanúbizonyítás alapvető hibái pedig teljes körű megalapozatlanságot okozva az ítélet hatályon kívül helyezését teszik szükségessé.⁴² A felderítetlenség tehát rendkívül összetett fogalom és széleskörű bizonyítási hibák valósíthatják meg. A fellebbezési bíróság részben a személyi bizonyítással összefüggő hiányosságokkal szembesül, de nagyszámú esetben a bizonyítási eljárások⁴³ felületes, elnagyolt volta, vagy hiánya okozhat felderítetlenséget. A bizonyítási eljárásokat érintő hibák elsősorban a nyomozás során merülnek fel, mert szemlét, helyszíni kihallgatást, bizonyítási kísérletet, vagy felismerésre bemutatást döntően a nyomozó hatóság folytat le. Ha ezen eljárásokra indokoltságuk ellenére nem került sor, akkor a bíróságnak szükséges elvégezni azokat. A szemle mulasztásai általában teljes körben már nem orvosolhatók, mert az idő múlásával, a körülmények megváltozásával fontos bizonyítékok enyészhetnek el. A per során alaposan elvégzett helyszíni kihallgatás vagy bizonyítási kísérlet azonban olyan érdemi adatokat szolgáltathat a tényállás megállapításához, hogy a bizonyítás e részben történő mellőzése az ítéleti tényállást felderítetlenné teheti. A törvény szerint az ítéleti tényállás megalapozatlanságáról beszélhetünk, de nyilvánvaló, hogy annak okai már a nyomozásban vétett eljárási hibából is fakadhatnak, ha a bíróság maga nem végzi el a tárgyalás során megfelelően az eljárási cselekményt.

Miként már utaltam rá, a felderítetlenség sokszor eljárási szabálysértésből ered, mert ha a bíróság súlyos, a törvényben nevesített hibával vesz fel bizonyítást, az abból származó bizonyíték nem használható fel. Ilyen esetre hozható fel példaként, ha a bíróság nem figyelmezteti a vádlottat a Be. 117. § (2) bekezdése szerint a hallgatás jogára, vagy a tanút valóban fennálló mentességi okra, avagy a hamis tanúzás és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadásának következményeire. Ilyenkor a releváns bizonyíték megvizsgálására sor került, azonban a beszerzés hibája miatt érdemi értékelés alapját nem képezheti, ezáltal a tényállás is felderítetlenné válik, mert úgy kell tekinteni, hogy az egyébként elfogadott bizonyíték az adott formában semmis.

⁴⁰ Be. 109. §

⁴¹ Debreceni Törvényszék 8.B.864/2010/32., Debreceni Ítéltábla Bf.II.207/2012/23.

⁴² Legfelsőbb Bíróság Bf.V.466/1999/5.

⁴³ Be. VII. fejezet, VII. cím

IV.3. A megalapozatlanság megszüntetése a másodfokú büntetőperben

A megalapozatlanság orvoslására a fellebbezési eljárásokban kerülhet sor. Az első fokú ítélet jogorvoslat hiányában jogerőre emelkedik.⁴⁴ Az ítélet anyagi jogereje kizárja a határozatot hozó bíróság részéről tényállásának megváltoztatását, a jogerő alapján ugyanis a döntés megváltozhatatlan, megcáfolhatatlan a bíróság és a felek részéről is.⁴⁵ Az anyagi jogerő fogalmának központi része a bírói határozat, értelemszerűen az azon alapuló tényállás megváltoztathatatlansága. Ez csak kivételes esetben, rendkívüli jogorvoslati, perújítási eljárásban történhet meg, valamint a un. összefüggő ok fennállásakor.

A első fokú bíróság eljárása és ítélete joghatályos fellebbezés után kerülhet felülbírálatra a másodfokú bíróság elé.

Főszabályként a másodfokú bíróság a határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja, kivéve, ha az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, illetőleg a fellebbezésben új tényt állítottak vagy új bizonyítéokra hivatkoztak, és ennek alapján a másodfokú bíróság bizonyítást folytat le.⁴⁶ A másodfokú felülbírálat e kardinális szabálya a *tényálláshoz kötöttséget* fogalmazza meg. Az általános szabály szerint ekként a törvényesen lefolytatott bizonyítást és a megalapozott tényállás megállapítást követően a másodfokú bíróság ténykérdésben nem foglalhat eltérően állást, nem mérlegelheti felül az elsőfokú bíróság bizonyíték-értékelő és ténymegállapító tevékenységét. Amint Király is utalt rá, az általános norma szerint ténybírósnak az első fokon eljáró bíróságot kell tekinteni. A fő szabály az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás alapulvétele a másodfokú perben, a kivétel pedig részben az, ha a tényállás megalapozatlan. Ezen esetben a tényálláshoz kötöttség elve nem érvényesül.⁴⁷

A másodfokú bíróságnak viszonylag széleskörű reformációs lehetőségei vannak, ténykérdésekre nézve is. A megalapozatlanság ugyanis többféle módon és fontos tényállási elemeket érintően is helyesbíthető. A fellebbezési bíróság a tényállást az iratok tartalma, ténybeli következtetés, avagy bizonyítás felvételével kiküszöbölheti (Be. 352. § (1) bekezdés a) pont). A megalapozatlanság elhárításának azonban törvényes korlátja a tényálláshoz kötöttség elvéből eredően, hogy a másodfokú bíróság a vádlott terhére az elsőfokú ítélettel szemben eltérő tényállást nem állapíthat meg, arra csak a vádlott javára, az első fokon elítélt vádlott felmentése, vagy az eljárás megszüntetése esetén van lehetőség (Be. 352. § (1) bekezdés b) pont).

V. Társadalomtudományi vizsgálati módszerek

A tényállás megalapozottságával kapcsolatos elméleti és dogmatikai kérdések vizsgálata és a kutatás e területének tapasztalatai mellett a hipotéziseket elsősorban társadalomtudományi módszerekkel kívánom ellenőrizni. Nyilvánvaló, hogy önmagában egy olyan speciális normarendszeren alapuló tudományág, mint a büntető eljárásjog egyes jogintézményei,

⁴⁴ Be. 588. § (2) bekezdés c) pont

⁴⁵ Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012, 74. o.

⁴⁶ Be. 351. § (1) bekezdés

⁴⁷ Király: i.m. 462. o.

jellegüknel fogva nem vizsgálhatók kizárólag társadalomtudományi módszerekkel, de a vizsgálatokhoz megfelelő orientáltságú és paraméterekkel bíró mintavétel az elméleti és dogmatikai elemzés mellett hatékonyan segíti a kutató munkáját. A tényállás megalapozottságából eredő kérdések nyilvánvalóan elsődlegesen dogmatikai alapúak, s nem választhatók el az ítélkezési gyakorlattól, a konkrét bírói döntésektől, mert fontos következtetések levonására maga az ítélkezés adhat megfelelő alapot. Értelemszerűen a társadalom nem jogász, vagy jogi ismeretekkel nem rendelkező tagjaitól szakismereti kérdésekben a vizsgálatot megfelelően eligazítani képes válaszokat nem várhatunk. A valóság, igazság kérdésében ugyan a nem jogász állampolgár is állást foglalhat, de az anyagi igazság, az igazságszolgáltatás már feltétlen jogi területekre vezet át.

Az empirikus vizsgálatok során, melyek közül elsősorban a megkérdezést (kérdőív és interjú) alkalmaztam a megfigyelés mellett, ezért meghatározó volt a mintavétel, a kontroll csoport megválasztása. A vizsgált téma jellegéből adódóan elsősorban jogalkalmazókat (döntően büntetőbírákat), valamint büntetőjogi ismeretekkel rendelkező joghallgatókat nyilatkoztattam a hipotézisek ellenőrzése szempontjából lényeges kérdésekről.

V.1. Megkérdezés kérdőíves felmérés útján

A téma szerteágazó és pszichológiai kérdéseket is felvető volta miatt, a jogtudományi kutatási módszerektől kicsit eltérve, rendhagyóan, a már idézettek szerint több irányban és többféle formában végeztem empirikus felméréseket. A felmérések megkezdése előtt az érintett bíróságok igazgatási és szakmai vezetésétől a szükséges engedélyeket megkaptam, a vezetők támogatásukról biztosítottak a kutatás elvégzése során. A kérdőívek kitöltése a módszertan tudományos és etikai szabályai szerint önkéntes alapon, anonim formában történt, mint ahogy a joghallgatók megkérdezése is.

V.1.1. Nyitott jellegű kérdőíves felmérés

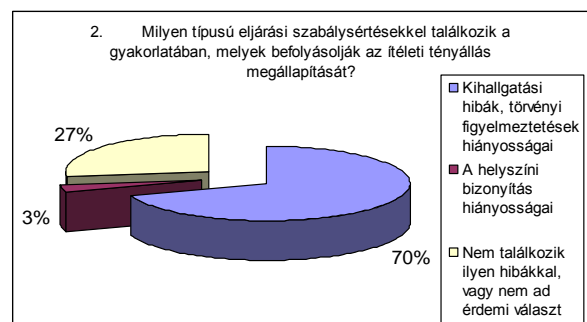
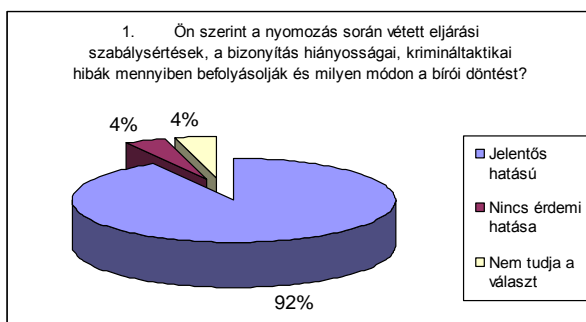
A kérdőív jelentőségére már utaltam, felhasználtam egy nyitott jellegű kérdőívet, ahol a választ a megkérdezettek saját szavaikkal, grammatikai korlát nélkül fogalmazhatták meg. A hipotézisekhez nagyrészt igazodva, külön tartalommal tettem fel a kérdést a jogalkalmazó bíróknak, valamint külön a joghallgatói célcsoportnak. A kérdőívet 24 bíró (köztük ítélőtáblai, törvényszéki és járásbíró), illetve bírósági titkár küldte vissza, míg a joghallgatói tesztet 34 személy, összesen így 58 kérdőív adatait lehetett értékelni a nyitott formájú válaszok alapján.

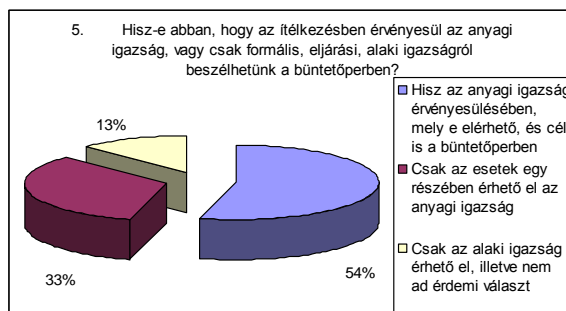
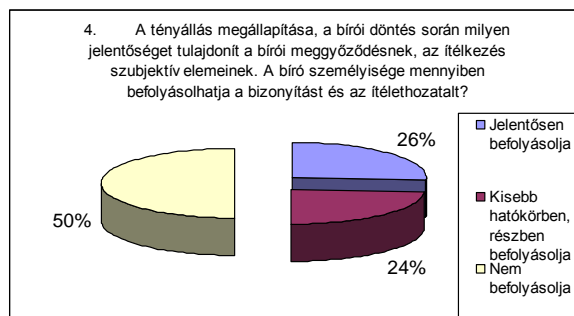
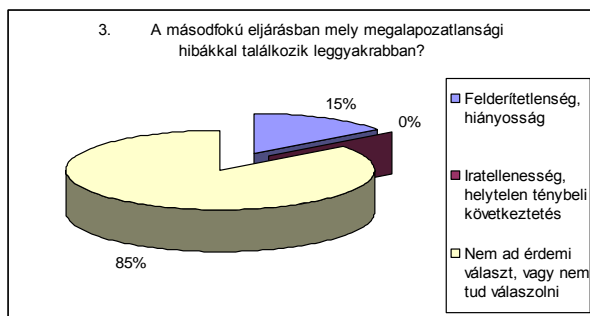
A jogalkalmazói nyitott kérdőív a következő válaszokat adta.

1. sz. táblázat (jogalkalmazók által kitöltött, nyitott formájú kérdőív adatai)

Kérdés	Jelentős hatása	Nincs érdemi hatása	Nem tudja a választ
1. Ön szerint a nyomozás során vétett eljárási szabálysértések, a bizonyítás hiányosságai, krimináltaktikai hibák mennyiben befolyásolják és milyen módon a bírói döntést?	22 válasz - 91,66 %	1 válasz - 4,16 %	1 válasz – 4,16 %
Kérdés	Kihallgatási hibák, törvényi figyelmeztetések hiányosságai	A helyszíni bizonyítás hiányosságai	Nem találkozik ilyen hibákkal, vagy nem ad érdemi választ

2. Milyen típusú eljárási szabálysértésekkel találkozók a gyakorlatában, melyek befolyásolják az ítéleti tényállás megállapítását?	23 válasz - 67,64 %	1 válasz - 2,91 %	9 válasz – 26,47 %
Kérdés	Felderítetlenség, hiányosság	Iratellenesség, helytelen következtetés ténybeli	Nem ad érdemi választ, vagy nem tud válaszolni
3. A másodfokú eljárásban mely megalapozatlansági hibákkal találkozók leggyakrabban?	5 válasz – 14,70 %	-	29 válasz -85,29 %
Kérdés	Jelentősen befolyásolja	Kisebb hatókörben, részben befolyásolja	Nem befolyásolja
4. A tényállás megállapítása, a bírói döntés során milyen jelentőséget tulajdonít a bírói meggyőződésnek, az ítékezés szubjektív elemeinek. A bíró személyisége mennyiben befolyásolhatja a bizonyítást és az ítélethozatalt?	9 válasz – 26,47 %	8 válasz – 23,52 %	17 válasz – 50 %
Kérdés	Hisz az anyagi igazság érvényesülésében, mely elérhető, és cél is a büntetőperben	Csak az esetek egy részében érhető el az anyagi igazság	Csak az alaki igazság érhető el, illetve nem ad érdemi választ
5. Hisz-e abban, hogy az ítékezésben érvényesül az anyagi igazság, vagy csak formális, eljárási, alaki igazságról beszélhetünk a büntetőperben?	13 válasz - 54 %	8 válasz - 33 %	3 válasz – 13 %

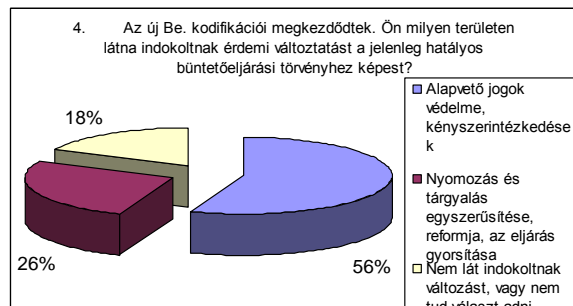
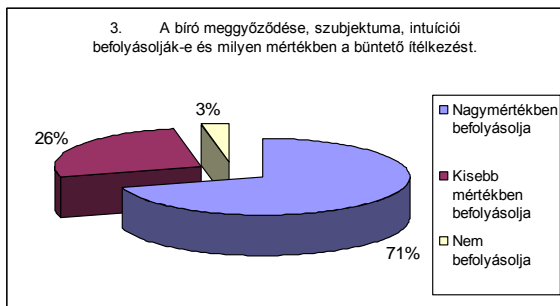
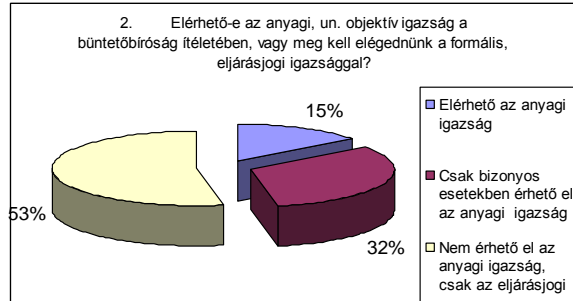
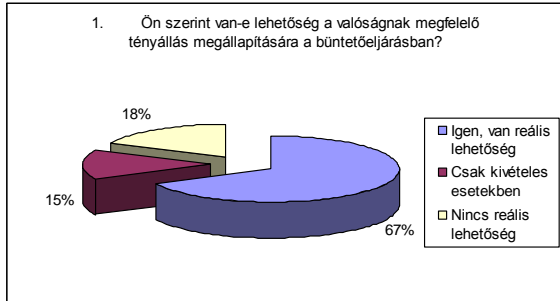

A joghallgatók által kitöltött nyitott kérdőív adatait a következő táblázat foglalja össze.

2. sz. táblázat (joghallgatóknak által kitöltött, nyitott formájú kérdőív adatai)

Kérdés	Igen, van reális lehetőség	Csak kivételes esetekben	Nincs reális lehetőség
1. Ön szerint van-e lehetőség a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására a büntetőeljárásban?	23 válasz - 67,64 %	5 válasz - 14,70 %	6 válasz - 17,64 %
Kérdés	Elérhető az anyagi igazság	Csak bizonyos esetekben érhető el az anyagi igazság	Nem érhető el az anyagi igazság, csak az eljárásjogi
2. Elérhető-e az anyagi, ún. objektív igazság a büntetőbíróóság ítéletében, vagy meg kell elégednünk a formális, eljárásjogi igazsággal?	5 válasz - 14,70 %	11 válasz - 32,35 %	18 válasz - 52,94 %
Kérdés	Igen, befolyásolja nagymértékben	Kisebb mértékben befolyásolja	Nem befolyásolja
3. A bíró meggyőződése, szubjektuma, intuíciói befolyásolják-e és milyen mértékben a büntető ítélezést.	24 válasz - 70,58 %	9 válasz - 26,47 %	1 válasz - 2,91 %
Kérdés	Alapvető jogok védelme, kényszerintézkedések	Nyomozás és tárgyalás egyszerűsítése, reformja, az eljárás gyorsítása	Nem lát indokoltnak változást, vagy nem tud választ adni
4. Az új Be. kodifikációi megkezdődtek. Ön milyen területen látna indokoltnak érdemi	19 válasz - 55,88 %	9 válasz - 26,47 %	6 válasz - 17,64 %

változtatást a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvényhez képest?			
--	--	--	--

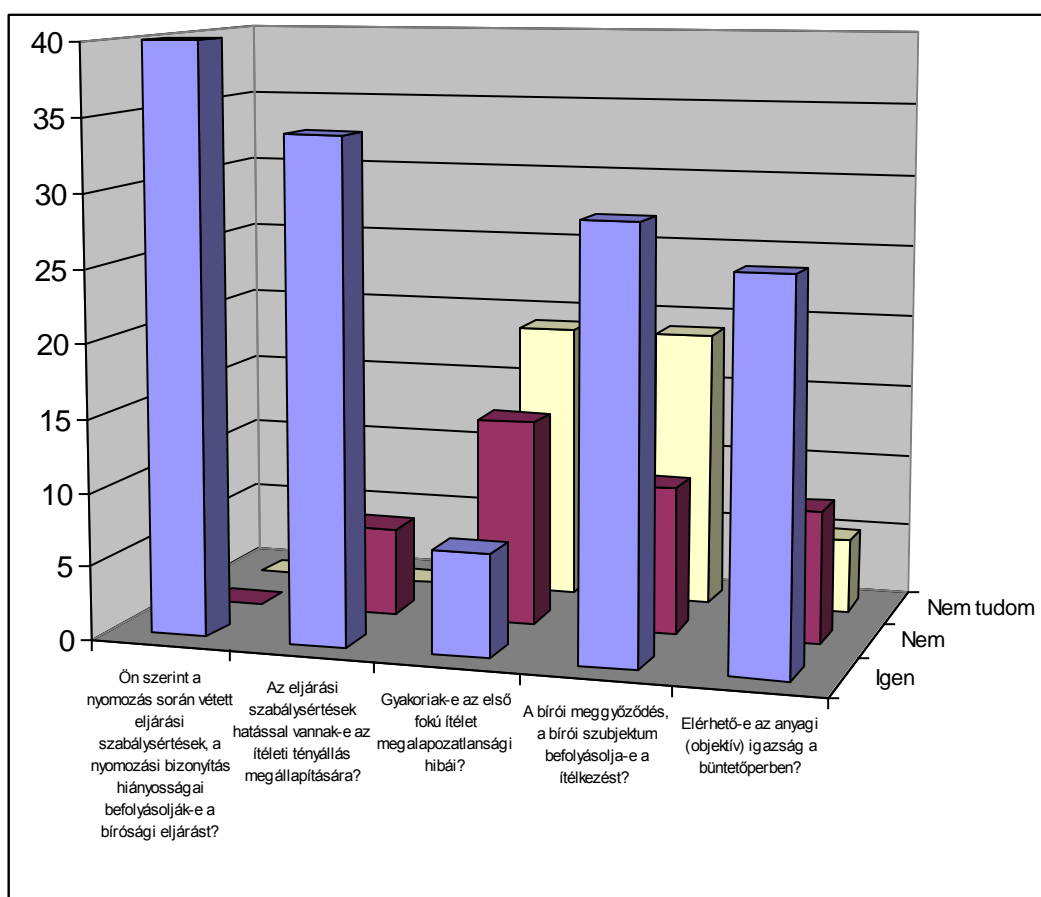
V.1.2. A feleletválasztós, zárt jellegű kérdőíves felmérés

A zárt formájú, feleletválasztós kérdőív célcsoportja részben azonos (jogalkalmazók, bírák, bírósági titkárok) volt, de célalanyok véleménye is vizsgálva lett, körül-belül 20 új információforrás állt rendelkezésre. A kérdőívet 40 jogalkalmazó töltötte ki.

3. sz. táblázat (jogalkalmazók által kitöltött, zárt formájú kérdőív adatai)

Kérdés	V. Igen	Nem	Nem tudom
Ön szerint a nyomozás során vétett eljárási szabálysértések, a nyomozási bizonyítás hiányosságai befolyásolják-e a bírósági eljárást?	40 válasz – 100 %	-	-
Az eljárási szabálysértések hatással vannak-e az ítéleti tényállás megállapítására?	34 válasz - 85 %	6 válasz – 15 %	-

Gyakoriak-e az első fokú ítélet megalapozatlansági hibái?	7 válasz – 17,5 %	14 válasz – 35 %	19 válasz – 47,5 %
A bírói meggyőződés, a bírói szubjektum befolyásolja-e a ítélezést?	29 válasz – 72,5 %	10 válasz – 25 %	19 válasz – 47,5 %
Elérhető-e az anyagi (objektív) igazság a büntetőperben?	26 válasz – 65 %	9 válasz – 22,5 %	5 válasz – 12,5 %

V.2. Interjúkészítés

A vizsgálat során fontosnak tartottam egyes jogalkalmazók (bíró, nyomozó, védő) valamint anyagi és eljárásjogi ismeretekkel már rendelkező felsőéves joghallgatók közvetlen megkérdezését is. Interjút készítettem egy büntető ügyszakos bírósági vezetővel, egy

ítélőtáblai bíróval, egy védővel, egy rendőrségi nyomozóval és több joghallgatóval is. Összesen 8 személyt interjúvoltam.

A megkérdezett bírák, a védő és a nyomozó egyöntetűen arról nyilatkoztak, hogy a nyomozás hiányosságai érdemben befolyásolják a bírósági eljárást. A bírák szerint a nyomozási hibák teljes mértékben nem, csak részlegesen orvosolhatók a büntetőperben. A megkérdezettek véleménye megoszlott az anyagi igazság elérhetőségét illetően, alapvetően részben feltárhatónak tartották az objektív igazságot. Abban egységesen nyilatkoztak az interjúalanyok, hogy a bíró személyisége, szubjektuma befolyásolja az ítélethozatalt.

Összegezve, az interjúk részben megerősítették a kérdőíves felmérés adatait és megfelelő támpontot nyújtottak a hipotézis-ellenőrzéshez.

A kérdőíves felmérések és az interjúkészítés összesen körül-belül 85 személytől szerzett információkat.

VI. A vizsgálati módszerek eredményéből levont konklúziók

Kétségtelen, hogy a tipikus szociológiai kutatásoktól eltérően nagyobb számú sokaságot érintően nem volt lehetőségem empirikus felmérésekre. Összességében az előbb idézettek szerint majd 90 személy megkérdezése volt eredményes, akinek döntő többsége büntetőbíró, de a társszervek képviselői és a joghallgatók is reprezentáltak. Úgy gondolom a perjogi kérdéshez mérten egy táblabíróság illetékességi területéről mégis olyan számú adatot sikerült felkutatni, mely alkalmas volt a hipotézisek megalapozott ellenőrzésére, nem mellőzve természetesen a jogtudomány mai állását, a jogelméletet és a dogmatikai törvényszerűségeket sem. A vizsgálatok alapján az alábbi következtetések vonhatók le.

VI.1. A nyomozási bizonyítás hiányosságainak hatása az ítéletre

A nyomozás hiányosságai befolyásolják a bírósági bizonyítást és a ténymegállapítást hipotézist a társadalomtudományi módszerekkel végzett vizsgálatok, különösen a kérdőív, az interjúk, valamint a kutatói megfigyelések, terepmunka teljes mértékben alátámasztották. Mindezt emellett megerősítik az elméleti és dogmatikai vizsgálatok is. A megkérdezett jogalkalmazók döntő többsége tapasztalja gyakorlatában, hogy a nyomozás hiányosságai, hibái jelentősen kihatnak a bírósági eljárásra, a tényállás megállapítására és olykor a valóságtól eltérő döntést is eredményezhetnek.

VI.2. Az eljárási szabálysértések hatása a bíróság ténymegállapító tevékenységére

A felmérések és a jogirodalom is alátámasztotta, hogy az eljárási szabálysértések hatással vannak a bírósági bizonyításra és ezáltal nyilvánvalóan a bíróság ténymegállapító tevékenységére is.

VI.3. Az első fokú ítélet egyes esetekben megalapozatlansági hibában szenved

A kérdőíves felmérések szerint nem jelentős számú az első fokú ítéletek megalapozatlansága. A „nem tudom” válaszok nagyobb száma abból fakadhat, hogy nem csak fellebbezési bírák lettek nyilatkoztatva. A kérdőíves felmérések szerint elsősorban felderítetlenség és a hiányosság jelölhető meg fő megalapozatlansági okként. Úgy gondolom, hogy hipotézisem alapvetően igazolt, ha nem is tipikus, de megalapozatlansági okok kimutathatók egyes első fokú ítéletek tényállásában. A megalapozatlanság rendszerint csak részleges, de nyilvánvalóan találkozni teljes megalapozatlansággal is, amikor a másodfokú bíróságnak a felülbírált ítéletet hatályon kívül kell helyeznie. Ilyen esetek azonban nem gyakoriak.

VI.4. A bírói meggyőződés, a szubjektív elemek jelentős hatásúak az ítélkezési folyamatra

A hipotézist vizsgálataim megerősítették. A bírói meggyőződés vitathatatlanul befolyással van az ítélkezési folyamatra, de maga a bírói szubjektum is. Bár egyes megkérdezettek hangsúlyozták, hogy a bírói szubjektumnak nem, csak a meggyőződésnek kell szerepet kapnia, azonban amint az alapsokaság egyik alanya találóan utalt rá Jerome Frank nyomán, a bírói szubjektumtól nem lehet független az ítélkezés. A felvetésem nem csak a jogelmélet, de az empirikus adatok is alátámasztják.

VI.5. A valóság feltárására törekednie kell a bíróságnak, az anyagi igazság megismerése azonban sokszor nehézségekbe ütközik

Dogmatikai és empirikus módon is igazoltnak találom, hogy a valóság feltárására törekednie kell a bíróságnak és törekszik is, részben elérhető az anyagi igazság, de úgy gondolom annak megismerése sokszor nehézségekbe ütközik. Számos olyan ok lehet, ami gátja lehet az objektív igazság kiderítésének. Részben a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályok, a törvénytelenül beszerzett bizonyíték kizárása, a bizonyítás bizonytalansági tényezői, egyes eljárást gyorsító rendelkezések külön és együtt is akadályozhatják az igazság felderítését. Mindezt ugyan csak részben tükrözik a kérdőíves felmérés adatai, ennek ellenére bizonyítottnak látom, hogy sok esetben csak az alaki, formális igazság elérésére van lehetőség. A bíró számára kötelezettség a valóság feltárására való törekvés, nyilvánvaló, hogy a bíró hisz az igazság elérésében, döntésének igazságosságában. A kérdőív vonatkozó kérdésének nagyszámú „igen” válaszai ezt megerősítik. Magam is hiszek természetesen az igazság kiderítésében, azonban a gyakorlati tapasztalatok, valamint a már részletezett dogmatikai indokok alapján nem mondhatjuk ki, hogy minden esetben sikerül az objektív igazságot feltárni. Mindazonáltal megnyugtató, hogy a bírák alapvetően hisznek⁴⁸ az anyagi igazság elérésében, s ha ez nem is mindig lehetséges, sosem feledhetjük, hogy a bíróság feladata az igazságszolgáltatás.

⁴⁸ Lásd. 1. sz. táblázat 5. kérdésénél a válaszok megoszlását

VII. Záró gondolatok

Miként láthattuk, a hipotézisek jelentősebb részét, különösen az eljárási hiányosságok és hibák ítéletre való kihatását, valamint a bírói szubjektum jelentőségét illetően a társadalomtudományi módszerekkel végzett elemzések megerősítették, így a kutatás e tekintetben a jelzett hipotéziseket el kell, hogy fogadja, azzal a megjegyzéssel, hogy a felvetéseket nem csak az empirikus úton nyert adatok, de az elméleti és dogmatikai szakirodalom is támogatja. A vizsgálat megmutatta egyben a részletes és szigorú törvényi szabályozás ellenére, hogy az emberi tényezők, a szubjektum, az emberi elme és lélek milyen komoly jelentőségű az ítélethozatal során. Mindez úgy vélem természetes, a technikai fejlődés ellenére, függetlenül a racionalitásnak a bíróról alappal elvárt követelményétől, a bíró a társadalomban, a pulpituson, kalapácsával arra ütve is ember marad, ezért a pszichológiai tényezőket sohasem választhatjuk el a bírászkodástól. Az viszont alapvető követelmény, hogy a bíró a törvénynek megfelelően, a bizonyítás anyagát racionálisan értékelve, a logikai törvényei szerint döntsön bárki ügyében. Az objektív tényezőket ezért álláspontom szerint a szubjektív körülmények nem előzhetik meg.